

Cilt 1 / Sayı 1 / Ağustos 2021

Deneme / İnceleme

**“2. Yeni” Şiirinde “Anlamsızlık” Sorunu: “Anlamsızlık”, Evet
ama Hangi Anlamda?**

Hilmi Yavuz

Yavuz, Hilmi. “2. Yeni’ Şiirinde ‘Anlamsızlık’ Sorunu: ‘Anlamsızlık’, Evet ama Hangi Anlamda?”. *Kün: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 1.1 (Ağustos 2021): 74-79. DOI: <https://doi.org/10.54281/kundergisi.7>

Geliş Tarihi: 09.07.2021 / Kabul Tarihi: 14.08.2021 / Yayımlanma Tarihi: 15.09.2021

Bu çalışma Creative Commons Attribution 4.0 International License ile lisanslanmıştır.

“2. Yeni” Şiirinde “Anlamsızlık” Sorunu: “Anlamsızlık”, Evet ama Hangi Anlamda?

Hilmi Yavuz

Il faut seulement remarquer à ce propos que, dans l'imprécision du langage courant, les concepts s'entremêlent et que l'on a coutume de désigner comme non-sens tout contresens et même finalement, toute atteinte grossière à la vérité empirique.

Edmund Husserl, Recherches logiques

“Anlamsızlık” (ya da “anlam”) sorunu, mantık felsefesinin kritik sorunlarından biridir. Edmund Husserl’in de önemle belirttiği gibi, “gündelik konuşma dilinin belirsizliği” kavram karışıklığına yol açmakta ve bu durum, özellikle ‘anlamsızlık’ konusunu problematik bir çözümsüzlükle karşı karşıya bırakmaktadır” (130).

1. Husserl, genellikle gündelik konuşma dilinde eş anlamlı imiş gibi kullanılan iki kavramı birbirinden ayırır (121): (i) “anlamsız” (Alm. *Unsinn*) ve (ii) “karşı-anlam” (Alm. *Widersinn*).

Husserl’e göre, *Unsinn* (anlamsız) ile *Widersinn* (karşı-anlam) arasındaki fark, ilkinde “anlamsızlık”ın, “gramer kurallarına”; ikincisinde “karşı-anlam”ın ise, “mantık kurallarına” aykırı oluşundan, daha doğru bir deyişle, ilkinin gramer kurallarını; ikincisinin ise, mantık kurallarını ihlal ediyordıklarından kaynaklanmaktadır.

Husserl, gramer kurallarının ihlal eden “anlamsız”lığa “Bir adam ve dır” (“Un homme et est”) tümcesini, mantık kurallarını ihlal eden “karşı-anlam”a da “Kare, yuvarlaktır” (“Un carré est rond”) örneğini veriyor.¹ İlk örnekte açık bir biçimde görüldüğü gibi, tümcenin söz dizimi (sentaks) kuralları altüst edilmiş; tümlecenin yerine bir bağlaç (“ve”)

¹ Husserl’in “karşı-anlam”lılık olarak nitelendirdiği duruma Derrida’nın itirazı olduğunu belirtelim. Derrida, bazı sözcelemlerin (*énoncés*) anlamlı olduklarını ama objektif bir imlemi (*signification*) olmadığını öne sürer. “Yuvarlak kare” türünden bir önermenin yeterince anlamlı olduğunu, zira Husserl’in *Widersinn* ya da *non sinnlos* diye nitelendirdiği önermenin, yanlış veya çelişkili olduğunu söyleme olanağı verdiğini bildirir: “Certains énoncés peuvent avoir un sens alors qu’ils sont privés de signification *objective*. ‘Le cercle est carré’ est une proposition pour-vue de sens. Elle a assez de sens pour que je puisse la juger fautive ou contradictoire- (*widersinnig* et *non sinnlos*, dit Husserl)”. Dolayısıyla “yuvarlak kare”, kuşkusuz, bir imlemin yokluğuna ve belirli bir gösterilen’i de olma-dığına işaret etse de bir anlamı olmadığını göstermez: “‘Cercle carré’ marque l’absence d’un référent, certes, l’absence aussi d’un certain signifié, mais non absence du sens” (379).

konulmuş; yüklemine yerine ise, sadece koşaç ("dır") yerleştirilmiştir. İkinci örnek, "oxymoron" dur ve mantıksal olarak bir aradalığı söz konusu olmayan iki kavram arasında bir ilişki kurulmuştur.

2. Ludwig Wittgenstein ise *Tractatus 4.003*'te *Unsinn*'i ("anlamsız"), 4.461'de ise Husserl'in *Widersinn*'ini değil, *sinnlos* ("yok-anlam") kavramlarını kullanıyor. "Anlamsızlık" ise *Tractatus 4.003*'e göre, "dil mantığının (*Sprachlogik*) anlaşılmasından" dolayı ortaya çıkar: "Bunlar", diyor Wittgenstein, "İyi, Güzel'den daha özdeş midir?" türünden sorulardır".

Öte yandan, *Tractatus 4.461*'de, totolojileri (her kayıt ve koşulda doğru önermeler) ve çelişkileri (her kayıt ve koşulda yanlış önermeler) "yok-anlamlılık" (*sinnlos*) olarak niteledikten) hemen sonra, 4.4611'de totolojiler ve çelişkilerin, "yok-anlam" (*sinnlos*) olmalarına rağmen, "anlamsızlık"la (*unsinnig*) malul olmadığını bildirir.

Wittgenstein'in Husserl'in formulasyonunda gramer kurallarının ihlali ile ortaya çıkan *Unsinn* türü önermeleri dikkate almadığı ve *Unsinn* kavramını gramer kurallarının ihlali bağlamında ("Bir adam ve dır" örneğinde olduğu gibi) kullanmadığı görülüyor. Wittgenstein için *unsinnig* ("anlamsızlık"), gramer değil, mantık kurallarının ihlali ile ortaya çıkar. Bir kez daha yineleyeyim: *Tractatus*'un ifadesiyle, "anlamsızlık" dil mantığımızı anlamamamıza dayanır ("das wir unsere Sprachlogik nicht verstehen"). Buna karşılık *sinnlos* ya da "yok-anlam" konusunda Wittgenstein'in, Husserl'den farkı şöyle dile getirilebilir: Husserl'in, gramer kurallarının ihlali ile gerçekleşen "anlamsızlık" bağlamında *Unsinn*, Wittgenstein'da mantık kurallarının bir başka türden ihlali ile meydana gelmektedir.

3. Noam Chomsky, sorunu dilbilimsel bağlamda sentaks ve semantik arasındaki ilişkiler üzerinden ele alacaktır. Chomsky, gramer kuralları (burada "sentaks") ölçü alındığında "doğru" (*correct*) ama semantik açıdan bakıldığında "anlamsız" (*nonsense*) bir tümceyi örnek verir (15): "Renksiz yeşil fikirler öfkeyle uyuyorlar" ("Colorless green ideas sleep furiously").²

Bu örnekle Chomsky, "anlamsız"lık (*nonsensical*) kavramını, Husserl'den farklı bir bağlamda kullanmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi Husserl için "anlamsız" (*Unsinn*), sentaks kurallarının ihlali bağlamında bir problem; Chomsky için ise "anlamsız" (*nonsense*), hem sentaktik hem de semantik kuralların ihlali bağlamında bir problemdir. İlginç olan, Chomsky'nin verdiği ikinci örnektir: "Öfkeyle uyuyan fikirler yeşil renksiz" ("Furiously sleep ideas green colorless").

Bu örnekle Chomsky, ilk örneğin söz dizimi (sentaksı) değiştirildiğinde, tümcenin bu kez hem sentaks hem de semantik bağlamda "anlamsız" olduğunu gösterir. Dolayısıyla Chomsky, ister sentaks açısından ister semantik bağlamda olsun, "anlamsızlık" konusunda herhangi bir fark gözetmemektedir. (Dikkate değer olan bir konu da Chomsky'nin, her iki ör-

² John R. Searle'ün de Chomsky'ye itirazı vardır: Chomsky'nin "anlamsız" bulduğu bir tümce bile, metaforik olarak anlamlı olabilir. Searle, şöyle der: Doğrusu, bir sözcüğün, ifadenin ya da bir tümcenin metaforik anlamından söz ederken aslında konuşanın neyi ne anlama gelecek biçimde sözcelediği, bu sözcüğün, ifadenin ya da tümcenin gerçek anlamından yola çıkılarak yapıldığına bağlı olduğunu biliyor olmamızdır. Öyleyse, burada konuşanın niyetinden söz ediyoruzdur. Chomsky'nin verdiği örnekte ("renksiz yeşil fikirler öfkeyle uyuyorlar") olduğu gibi anlamsız bir tümce bile metaforik bir yorumla okunabilir. Mesele konuşanın bir tümceyi, tümce literal olarak anlamsız olsa bile, nasıl sözceleyebildiği ve onunla nasıl bir metaforik bir anlam iletmek istediğidir: "Strictly speaking, whenever we talk about the metaphorical meaning of a word, expression, or sentence, we are talking about what a speaker might utter it to mean, in a way that departs from what the word, expression or sentence actually means. We are, therefore, talking about possible speaker's intentions. Even when we discuss how a nonsense sentence, such as Chomsky's example, 'Colorless green ideas sleep furiously,' could be given a metaphorical interpretation, what we are talking about is how a speaker could utter the sentence and mean something by it metaphorically, even though it is literally nonsensical" (77).

nekte tıpkı “Kare yuvarlaktır” gibi, Husserl’in mantık kurallarını ihlal bağlamında “karşı-anlam” (*Widersinn*) atfedeceğine kuşku olmayan “renksiz yeşil”i dikkate almamış olmasıdır.)

4. “Anlamsızlık” sorunu üzerinde bu kertede ayrıntılı bir felsefi okumayı, özellikle modern Türk şiirinin “2. Yeni” şairlerine ilişkin bir okumaya taşımak amacıyla yaptığımı belirtmek isterim. Dolayısıyla, Asım Bezirci’nin 2. *Yeni Olayı*’nda örnek verdiği dizeleri, Husserl, Wittgenstein ve Chomsky’nin koydukları ölçütlerden yola çıkarak ayırmaya çalışacağım.

Bezirci’nin “2. Yeni”nin özelliklerinden söz ederken “Anlamsızlık” ve “Us Dışına Çıkmak” olarak sınıflandırdığı iki ayrı kategoriden ilkinin Husserl’in *Unsinn* olarak belirlediği “anlamsızlık” a denk geldiğini söylemek mümkünse de ikincisinin *Widersinn* olarak belirlediği “karşı-anlam” a karşılık geldiğini öne sürmek mümkün görünmüyor. Çünkü Bezirci’nin “us dışı” örnekleri, ne Husserl’in *Widersinn*’ine, ne de Wittgenstein’in *sinnlos*’una, kısaca lojik kurallarına aykırı örnekler değildir. Tam tersine, verdiği “us dışı” örneklerin çoğunluğu, ne “us dışı” ne de “anlamsız”dır. “Us dışı” örneklerden sadece Ece Ayhan’a ait olanları, gramer (sentaks) kurallarına aykırı örnekler olarak Husserl’in *Unsinn*’i ile, yani bu bağlamda “anlamsızlık”la, ilişkilendirmek söz konusudur:

“biz çocuk merdivenli bir üzünç” (Ece Ayhan)

“yalnızlık dönüşür bir zenci arkadaşa imparator” (Ece Ayhan).

Ece Ayhan’ın bu dizeleri, Chomsky’nin yukarıda verdiği örnekte (“öfkeyle uyuyan fikirler yeşil renksiz”) görüldüğü gibi, hem sentaks bakımından hem de semantik açıdan “anlamsız”dırlar.

(i) Bezirci’nin Ece Ayhan’ınkiler dışında “us dışı”na ilişkin olarak verdiği örneklerin hiçbiri, ne Husserl’in koyduğu gramer ve mantık kurallarına, ne de totoloji ve çelişki önermeleri olarak Wittgenstein’in koyduğu kurallara aykırıdır. Bezirci tarafından İlhan Berk, Oktay Rifat, Cemal Süreya ve Edip Cansever’in “us dışı” olarak gösterilen dizeleri, Chomsky’nin sentaks bakımından “doğru” (*correct*) ama semantik bakımdan “anlamsız” (*nonsense*) bulacağı dizelerdir.

(ii) Bezirci’nin “Anlamsızlık” başlığı altında,

“eee T aa uu SSe C nnn EEE eee” (İlhan Berk)

“Neden üç aylar girerken kurşun harflerle salılara” (Ece Ayhan);

(iii) “Değiştirim” (*Deformation*) başlığı altında,

“Gibi Erzurumlu yanından geçen minarelerin” (Cemal Süreya)

“bir ay girerken yüreğine geceleri rastıkları kaçı hiç” (Ece Ayhan)

“Sizin o pazar günsüz kuyularda kalmaklar” (Ülkü Tamer);

(iv) “Karıştırım” (*Synaesthesia*) konusunda,

“en eski ipek saçlarıyla uzamış topuklarına kesilmiş

göz kapakları” (Ece Ayhan)

“Söyle bana utanırken sular gece yatısına” (Ülkü Tamer);

(v) “Özgür Çağrışım” a ilişkin olarak,

“ay türkçe rakı çıkmıştır kapalı” (Ece Ayhan)

“libya seline beyoğlutaşı/bir deniz ermeni gerindi.

Bir 3 eden 2’den daha gerçek 1 yoktur, dedi

Fornet.” (İlhan Berk);

(vi) “Soyutlama”ya dair,

“harfler olmak istemişti cumhuriyette üç aylar salılara” (Ece Ayhan)

“Şey ile şaysız geçiyorum o kapanık güneşlerde” (İlhan Berk)

verdiği örnekler, hem Husserl’in gramer kurallarını ihlal eden “anlamsızlık” (*Unsinn*) hem de Chomsky’nin sentaktik ve semantik kriterleri bağlamında “anlamsızlık” örnekleridir. Wittgenstein’in kriterlerini ise, 2. Yeni şairlerine uygulama olanağı görünmüyor. (Ancak burada, bir yanlış anlamayı önlemek amacıyla şunu da belirtmek gerekebilir: Wittgenstein *Tractatus* 6.53’te, “Söylenebilir olan” dan, yani doğabilim tümcelerinden, yani “felsefeyle hiçbir ilgisi olmayan bir şeyden başka bir şey söylememek” in felsefede “doğru yöntem” olduğunu bildirir ve hemen arkasından 6.54’teki önermelerinin bu kurala uymadığı, kısaca “doğabilimi tümce-leri” olmadığı gerekçesiyle “anlamsızlık” (*unsinnig*) ile malul olduğunu öne sürer. Dolayısıyla Wittgenstein, sadece çelişki ve totolojileri değil, “doğabilim tümce-leri” olmadıkları için metafizik önermeler olarak kabul ettiği önermelerin tümünü “anlamsız” saymaktadır. (Ama biz burada “anlamsızlık” problemini, metafizik, dolayısıyla felsefi bir mesele olarak değil, “konuşma dili mantığına ilişkin bir problem” olarak ele aldık.)

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: 2. Yeni şiirinde Husserl ve Chomsky’nin “anlamsızlık” a ilişkin kriterlerine uyan şiirler, çoğunlukla Ece Ayhan ve İlhan Berk tarafından yazılmışlardır. 2. Yeni şiirinde, Husserl’in lojik kuralların ihlali sonucunda ortaya çıkan “karşı-anlam” (*Widersinn*) ve Wittgenstein’in “totolojiler ve çelişkiler” e özgü “yok-anlam” (*sinnlos*) örneklerine rastlanmıyor.

Ece Ayhan ve İlhan Berk dışında 2. Yeni şairlerinde gramer kurallarını ihlal eden örnekler sayıca azdır. Dolayısıyla, 2. Yeni şiirini, felsefi kriterler bağlamında, genel olarak “anlamsızlık” la suçlamak söz konusu olamaz. Olsa olsa sorun, “anlamın geriye itilmesi” sorunudur ki, bu da felsefi değil, edebî bir problemdir. Her ne kadar bir edebî enstrüman olarak “metafor” un, felsefi (metafizik) metinlerde de kullanılmış olması, metafor yoluyla anlamın geriye itilmesine yol açıyor görünerek felsefi bir işlevi varmış gibi alımlanmasına neden olsa da, felsefi metinlerde metaforun işlevi, anlamı geriye itmek (*backgrounded*) değil, tam tersine, anlamın öne çıkarılmasını (*foregrounded*) sağlamaktır. O nedenle de “anlamın geriye itilmesi” felsefi değil, edebî bir problemdir.³

³ Metafor yoluyla anlamın geriye itilmesinin şiir bağlamında edebî, buna karşılık anlamın öne çıkarılması bağlamında felsefi bir problem olduğunu, özellikle Nietzsche’in erken dönem yazılarında (*Tragedyanın Doğuşu*) destekleyen argümanlar bulmak söz konusudur. Sarah Kofman “metaforun şeylerin özünü ya da dünyanın hakikatini dile getirmekte” ideal bir dil inşa ettiği kanısındadır. Dolayısıyla, PreSokratiklerin felsefi söylemlerinin şiirsel bir söylem olmasının nedeni budur (13). Buna göre, Sokrates’le birlikte felsefenin kavramsal dille inşa edilmeye başlanması, metaforun felsefi söylemde ikincil bir konuma itilmesine yol açmış, metafor bu kez felsefi söylemde değil, ama şiirsel söylemde başat bir konuma gelmiştir. Dolayısıyla, felsefenin kavramsal söylemi ile şiirin metaforik dili bu bağlamda hiyerarşik bir farklılıkla birbirinden ayrılınca, (Kofman’ı alıntıyla söyleysem) “metaforik biçim, şiirde yaşamın doluluğunu imlerken kavramsal biçim yaşamın yoksulluğunu dile getirir olmuştur”. Kofman şöyle diyor: “[Nietzsche’de] bilerek metafor kullanmak, yaşamı olumlar (*affirm*), tıpkı ayrıcalıklı kavramların hiçliğe istenci açığa çıkardıkları gibi...”. Felsefede metaforun, kavrama göre ikincil konumunun, başat olan kavramsal söylemin “subordination” u altında “örtbas etme” yi değil, “açığa çıkarma” işlevini üstlenme olduğunu düşünüyorum.

Teşekkür

Bu makaleyi okuyup eleştirerek katkılarda bulunan sevgili arkadaşım Prof. Dr. Ali Utku'ya teşekkür ederim.

Kaynakça

- Bezirci, Asım. 2. *Yeni Olayı*. İstanbul: Tel Yayınları, 1974.
- Chomsky, Noam. *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton and Co.,1957.
- Derrida, Jacques. "signature évènement contexte". *Marges – de la philosophie*. Paris: Les Editions de Minuit, 1972. 399-400. Metnin İngilizcesi için bk. Derrida, Jacques. "Signature Event Context". *Limited Inc*. Çev. Samuel Weber ve Jeffrey Wehlman. Evanston, IL: Northwestern University Press, 1988. 1-23.
- Husserl, Edmund. *Recherches logiques*. Çev. Hubert Elie, Arion Lothar Kelkel ve René Schérer. Paris: Presses Universitaires de France, 1962.
- Kofman, Sarah. *Nietzsche and Metaphor*. Çev. Duncan Large. Stanford, CA: Stanford University Press, 1993.
- Searle, John R. "Metaphor". *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*. Londra: Cambridge University Press, 1979. 76-116.
- Wittgenstein, Ludwig. *Tractatus Logico-Philosophicus*. Çev. D. F. Pears ve B. F. McGuinness. Londra: Routledge, 1963.